

вий порядок встановлення вини роботодавця, відповідно до ст. 221 КЗпП.

Мірою цивільно-правового обов'язку з відшкодування завданої шкоди є фактичний розмір цієї шкоди, а не сам характер і ступінь вини боржника, як це має місце у кримінальному праві стосовно мір кримінальної відповідальності.

Руденко А. В., аспірант кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУБСИДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Участь держави у цивільних правовідносинах зумовлена насамперед необхідністю реалізації публічних завдань, що стоять перед нею. Відповідно до ч.1 ст.167 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Держава не відповідає за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом. Субсидарна відповідальність держави як засновника створених нею юридичних осіб публічного права встановлена у ст. 176 ЦК України, де передбачена можливість встановлення такої відповідальності спеціальними законами.

Вказані положення законодавства дозволяють говорити про державу як про суб'єкта права зі спеціальною правоздатністю, яка визначається нормами як приватного, так і публічного права. У зв'язку із цим з метою визначення оптимального співвідношення публічних та приватних інтересів у цивільному обігу є важливим завдання щодо визначення співвідношення зазначених норм і застосуванні їх на практиці.

Субсидарна відповідальність держави за боргами створених ним юридичних осіб може наступати у разі, коли державна установа, організація, казенне підприємство діють в цивільному обороті від власного імені. Якщо державні юридичні особи діють у цивільному обороті від імені держави, виникає безпосередня відповідальність держави. Критерієм, що дозволяє розмежовувати суб'єктів відповідальності, може слугувати інтерес, який переслідує юридична особа, хоча цей критерій і є досить невизначеним.

Правоздатність держави спричиняє необхідність використання його майна в рамках суворого переліку цілей, в тому числі тоді, коли воно передано у господарське відання або оперативне управління. При цьому отримання прибутку для держави не може бути визначальним, оскільки мета отримання прибутку може переслідуватися публічно-правовими утвореннями виключно як засіб для досягнення цілей, основоположних для держави. Інакше кажучи, перед державними підприємствами крім комерційних ставляться багато соціально-економічні завдання, пов'язані з вирішенням ключових загальнонаціональних проблем. Крім того, спеціальна правоздатність та особливість відповідальності зазначених осіб зумовлена однією і тією ж причиною – цільовою правоздатністю держави, направленістю останнього не на будь-які види діяльності, а тільки лише на ті, які будуть відповідати функціям, покладеним на нього суспільством.

Відповідно до ст. 82 ЦК України на юридичних осіб публічного права у зв'язку з їх участю в цивільних відносинах поширюються положення Цивільного кодексу, якщо інше не встановлене спеціальним законом (абзац 2 частини 3 ст. 81 ЦК України). Тому проблема відповідальності держави або заснованих нею юридичних осіб як учасників цивільних правовідносин завжди пов'язана з суспільними відносинами публічно-правового характеру.

Особливістю участі у цивільних правовідносинах державних органів, підприємств, установ, організацій полягає в тому, що вони не є власниками майна, яке використовують у своїх статутних цілях. Майно закріплюється за державними підприємствами і установами у володіння, користування і розпорядження відповідно до ст. 136 і 137 Господарського кодексу України, тобто на праві господарського відання чи праві оперативного управління. Здійснення господарської діяльності на основі матеріальної бази, що не є власністю зазначених осіб, викликало необхідність залишити у правовій системі особливу юридичну конструкцію, яка дозволила б захистити інтереси можливих кредиторів. Застосування принципу самостійної цивільно-правової відповідальності юридичної особи всім належним їй майном щодо юридичних осіб публічного права з певних міркувань є вочевидь неприйнятним. Зважаючи на це цивільне законодавство має передбачати інші, відмінні від винятково самостійної і повної майнової відповідальності зобов'язаного суб'єкта механізми максимально ефективного захисту цивільних прав та інтересів кредито-

рів юридичної особи. З метою захисту прав кредиторів зазначених юридичних осіб дійсно виникає необхідність передбачити можливість покладання субсидіарної відповідальності за боргами останніх на публічні утворення, функції яких виконують відповідні боржники.

З урахуванням зазначених потреб щодо встановлення відмінностей у режимах цивільно-правової відповідальності юридичних осіб публічного і приватного права є загальновизнаною доцільність (принаймні на певний період) збереження права оперативного управління майном та повного господарського відання щодо майна, яке передається державній або комунальній установі чи органу для виконання ними функцій відповідно державної влади чи місцевого самоврядування.

Саме з цих міркувань українським законодавством передбачена субсидіарна відповідальність держави за дії юридичних осіб публічного права у випадках, передбачених законом. При вирішенні питання про субсидіарну відповідальність держави необхідно враховувати і специфіку плюралістичної моделі участі держави у цивільних правовідносинах: чи повинна нести відповідальність безпосередньо держава як особливий суб'єкт права, який виступає як власник і засновник у правовідносинах через уповноважених ним осіб, або ті особи, які здійснюють повноваження власника і засновника. Держава за загальним правилом не несе відповідальності за дії створених нею юридичних осіб, а кількість винятків з цього правила дуже незначна. Настання субсидіарної відповідальності держави залежать від виду юридичної особи та обмеженого речового права на передане йому майно. Зокрема це стосується і казенних підприємств, які згідно з ч. 7 ст. 77 ГК України відповідають за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства.

При застосуванні зазначених норм на практиці виникають проблеми, пов'язані з визначенням суб'єкту та порядку доказування недостатності коштів (майна) у державної установи або підприємства для задоволення вимог кредиторів, та чи можливо і достатньо в судовому порядку встановити, що наявного в його розпорядженні коштів не вистачає для задоволення вимог кредиторів, щоб залучити до субсидіарної відповідальності державу, в особі відповідного його органу.

Судова практика свідчить про відсутність єдиного застосування зазначених норм та наявність порушень чинного законодавства при визна-

ченні відповідача, що виступає від імені держави. Застосування зазначених положень законодавства на практиці викликає труднощі у визначенні процесуального статусу особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Так, характерним для судової практики є залучення органів Державної казначейської служби як у якості співвідповідачів, так і якості третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору, на боці відповідача, тобто державного органу, державної установи чи підприємства. В інших справах державний орган, головний розпорядник бюджетних коштів, якому підпорядковується юридична особа-боржник, залучається кредитором за зобов'язаннями казенних підприємств.

Таким чином, нормативно-правове регулювання відповідальності держави за зобов'язаннями створених нею юридичних осіб характеризується підсиленням державних гарантій виконання судових рішень. Слід визнати, що зазначений Закон залишає складності у визначенні порядку захисту прав та інтересів кредиторів юридичних осіб публічного права, обумовлені необхідністю застосування норм публічного права. Норми цивільного права, які встановлюють необхідність встановлення недостатності коштів у казенного підприємства, державного органу чи бюджетної установи підлягають застосуванню не в порядку судочинства, а органами Державної виконавчої служби, які зобов'язані у разі відсутності необхідних коштів здійснити заміну стягувача на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Самбір О.Є., аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

УМОВИ ПЕРЕХОДУ ПРАВ КРЕДИТОРА ДО ПОРУЧИТЕЛЯ, ЯКИЙ ВИКОНАВ ЗАБЕЗПЕЧЕНЕ ПОРУКОЮ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Суброгація прав кредитора поручителю передбачена чинним цивільним законодавством і відповідає методологічним засадам заміни кредитора у зобов'язанні. Підставою для переходу прав у даному випадку є виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою. Отже має місце класична законна суброгація, для якої ЦК України встановлює низку додаткових умов.